

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1987
FORFATTER:	Aksel Nellemose, Knud Moseholm
TITEL:	Rektorhaven ved Slotssøen.
KORT RESUME:	Kolding lærde Skoles rektorhave ved slotssøen 1836-1856, i privateje 1856-1900, derefter udstykket.

Rektorhaven ved Slotssøen

Af Nellemose

I denne artikel vil der forekomme ord, udtryk og navne, som muligvis er ukendte for mange læsere, derfor til indledning nedenstående oplysninger:

Den høje Direktion (d.h.D.) er Den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, som blev oprettet i 1805 og sorterede direkte under kongen. Den omfattede tre medlemmer og havde overledelsen af det lærde skolevæsen. Under direktionen stod i hvert stift et *eforat*, der bestod af biskop og stiftamtmand. Den enkelte skoles forhold varetoges under eforatets tilsyn af et *skoleforstanderskab*, d.v.s. et medlem af magistraten (i reglen borgmesteren), sognepræsten og rektor med skolens daglige ledelse hos rektor.

Skolens jord og rektorboligen. Først 1821 blev Koldings nørremark udskiftet af fællesskabet. Udskiftningen skete efter den grundskat, der var lagt på ejendommene i byen ved matriklen af 1682. Grundtaksten sattes i grundskilling, udtrykket skillingsjord stammer herfra. De mindste grundejere (under 1 grundskilling) skulle have deres lodder nærmest byen, så de kunne anvende dem til f.eks. havebrug. Den jordlod, der i 1821 blev tilkendt rektoratet (1 grundskilling, 10.424 $\frac{3}{4}$ kvadratalen) lå ret langt fra byen. Den blev ved embedet, da den meget brøstfældige rektorbolig, den såkaldte rektorresidens, i 1822 blev solgt — for 1.000 rbd.

Kirkeværge Hansen (1755-1851) er den klædesvæver Halvor Bergmann Hansen (borgerskab 1809), der ejede nuværende nr. 3 i Låsbygade (grundtakst $\frac{3}{4}$ grundskilling). Han fik ved udskiftningen (1821) tildelt den jordlod (7.898 kvadratalen = 3.112 m²) på Slotssøens nordre bred, som han 1836 mageskiftede

med rektoratet. Den blev til rektorhave, matrikelnummer 228 af Kolding markjorder, 2. afdeling, nuværende numre på Slotssøvejen 1, 3, 5, 7, 9, i Søgade nr. 40. Det jordstykke kan ses på kortet på side 57. Det er et udsnit af landinspektør H.H. Müllers kort fra 1891.

I 1833 fik Kolding lærde Skole en ny rektor, den 50-årige overlærer (lektor) fra Vordingborg Skole Johannes Grønlund. Sin uddannelse havde han fra det idealistiske pædagogiske seminarium, der — uden eksaminer — virkede i hans studietid i begyndelsen af århundredet. Han var selv idealist, et følelsesmenneske, en mand af god vilje over for elever, kolleger og forældre, men uden format til at hævde sig og sætte sine ideer igennem. Dertil kom, at hans økonomiske forhold var rent ud fortvivlede. Denne mand var det, der lagde ud til det, der skulle blive til rektorhaven. Det skete i en skrivelse af 5. september 1835 til etatsråd Hansen (se side 43), der var medlem af Den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler. Rektor Grønlund slutter denne skrivelse, der i øvrigt handler om helt andre ting, således:

»En Ansøgning, som jeg i næste Uge tillader mig at indsende, om et Mageskifte af Skolens Jord, anbefaler jeg ret meget til Etatsraadens gunstige Stemme. Det vilde forskaffe mig en Have, hvorfor jeg altid har sværmet, teml. nær ved Byen, og sandsynligviis give Anledn. til Anlæggelsen af flere Haver langs med Kolding Sø, og saaledes vilde der bidrages til Omegnens Forskjønnelse, ligesom ved Veile. Denne Mand vil kun have 30 Specier [60

rigsdaler] til Bytte; en anden Mand for et ligesaa stort Stykke Jord, som jeg rigtigt nok langt hellere ønsker, formedelst dets endnu fortrinligere Beliggenhed 80 Specier [160 rigsdaler]«. (Underskrevet Deres underdanige Grønlund).

Selve ansøgningen til direktionen fulgte fire dage senere (den 9. september 1835). Den lyder således: »Da Skolen eier et lille Stykke Jord paa Byens Mark, der egentlig hørte til den gamle Rektorbolig, men blev ved dennes Salg forbeholdt Skolen; men dette Stykke Jord ligger en god Fjerdingsvei borte fra Byen, op ad høie Banker, og er af ringe Bonitet, og da der just tilbyder sig en Leilighed til at faae dette ombyttet for bestandigt med et Stykke, vel knap saa stort, men af langt bedre Bonitet og nærmere ved Byen, og som tillige ligger saa smukt ved Kolding Sø, og er fortrinlig skikket til Anlæg af en Have: saa tager jeg mig herved underdanigst den Frihed at ansøge d.h.D. om at bevilge dette Mageskifte, der da af Forstanderne skal blive lovformeligt foranstaltet. Men da Manden, hvem Jordloden tilhører, Kirkeværge Hansen, forlanger 60 Rbd. til Bytte, en Sum, som Alle finder meget billig, eller, om hver beholder sine Skatter, endogsaa kun 50 Rbd., hvilket dog ikke vilde være saa godt, saa tillader jeg mig tillige, da mine Omstændigheder ikke taale saa stor en Udgift paa een gang, at ansøge d.h.D., hvis den maatte finde det urigtigt, at Skolekassen betalte Jorden, om at Udlæget dog måtte gjøres af Skolens Kasse og tilbagebetales, da de tilkommende Rektorer ville have større Fordel deraf end jeg, i en Tid af 10 à 12 Aar med 5 à 6 Rbd. aarlig. Indhegningen af Anlægget vil dog komme til at gaae paa min Regning«. (Underskrevet Underdanigst Grønlund).

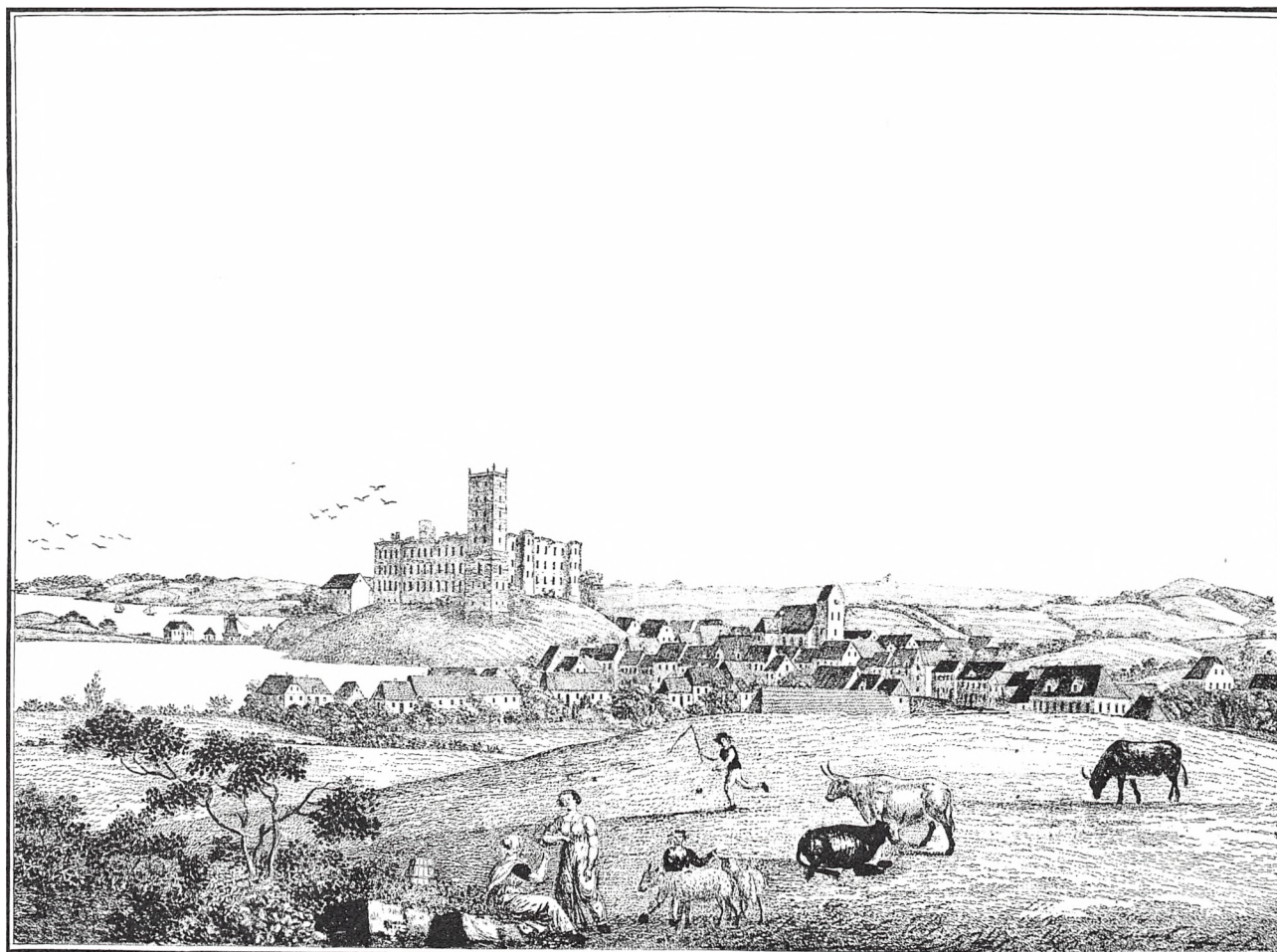
Sagen kører. I efteråret 1835 beder direktionen eforatet afgive betænkning vedrørende rektor Grønlunds ansøgning, og eforatet indhenter i forskellige skrivel-

ser de nødvendige oplysninger hos skoleforstanderskabet. Som rektor Grønlund havde skrevet personlig til etatsråd Hansen, skriver han nu også i november 1835 personligt til eforerne, idet han tager sig den frihed at anbefale denne for ham så vigtige sag til det høje eforats gunstige betænkning. I øvrigt giver han — i noget stærkere udtryk — de samme oplysninger som i den officielle ansøgning til direktionen. Skrivelsen slutter: »... og beder jeg derfor underdanigst de høie Herrer Ephorer at undersøtte dette for mig saa kjære Ønske, der vil lægge Aar til mine Dage, med en gunstig Erklæring« — til direktionen.

Ansøgningen nyder fremme, ved kgl. resolution af 18. februar 1836 bliver der givet tilladelse til mageskiftet, og eforatet kan i marts samme år meddele skoleforstanderskabet, »at Rectors Jordlods Magelæg med den Klædevæver Hansen tilhørende Jordlod er bevilget til Iværksættelse af Forstanderne, og at til betinget Bytte 60 Rbd. Sølv forskudsvis kan udbetales af Kassen [skolekassen] imod at refunderes med 5 Rbd. aarlig af Rectors Gage«.

Så skal de juridiske formaliteter bringes i orden, de gensidige mageskiftebreve blev udformet og tinglyst, udgifterne fordeltes med halvdelen til hver. Kirkeværge Hansen fik sine 60 rbd. udbetalt i juli måned 1836 — og rektor Grønlund havde fået sit »saa kjære Ønske« opfyldt.

Ved mageskiftet fik kirkeværgen rektoratets jordlod på 10.424 $\frac{3}{4}$ kvadratalen til en anslået værdi af 40 rbd. overdraget og oveni de 60 rbd. kontant, d.v.s., at den tilbyttede jordlod på de 7.898 kvadratalen i første omgang kom til at stå rektoratet i en værdi af 100 rbd., men også kun i første omgang, for langs hen ad vejen skulle rektor afdrage 5 rbd. om året — dem fik han ikke igen — og i løbet af 12 år ville skolekassens udlæg være betalt. Man må nok sige, at det for rektoratet var et nok så fordelagtigt magelæg. Hvad var det mon, der fik den økonomisk hårdt trængte rektor Grønlund, som i forvejen havde rådighed over den have, der lå

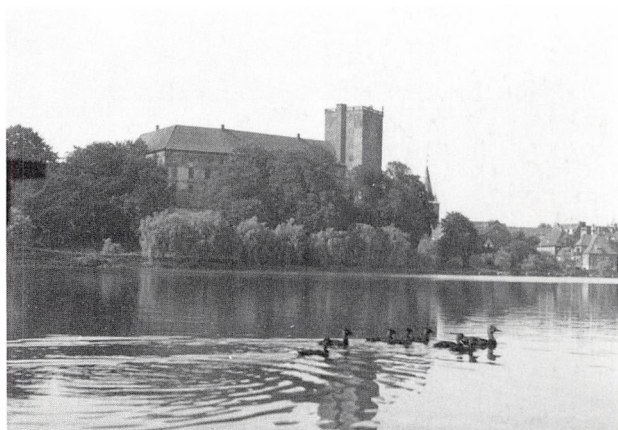
S.L. Lange. Kolding, 1823.

COLDING

ved skolebygningen, til så ivrigt at »attrå« jordlodden på den anden side af Slotssøen? — herom senere.

1836 var et godt år for rektor Grønlund: han kunne gå i gang med at anlægge sin have, på skolen gik det rimelig godt, og i august fik skolen besøg af tronfølger-

parret, prins Christian Frederik (senere Christian VIII) og prinsesse Caroline Amalie, rektor Grønlund blev inviteret til taffel, og prinsen forsikrede, »at han stedse skulde have Kolding Skole i behagelig Erindring«. Rektor Grønlunds sidste 4-5 embedsår blev tra-

Udblik fra rektorhaven, 1987. Foto: Poul Moseholm.

giske. Han svækkedes af sygdom, og de vanskeligheder, han fik med kolleger og elever, kunne han ikke klare, skolens anseelse faldt, dertil kom hans overhåndtagende økonomiske problemer. 1844 blev katastrofeåret for ham, i februar måtte han mod sin vilje tage sin afsked og gå på pension. Direktionen fandt ham uegnet som leder af den skole, der sammen med Metropolitanskolen og Odense Katedralskole var udsat til at være forsøgsskole for den reform af de lærde skoler, som var under udvikling. Den rette mand til at løse den opgave havde direktionen sikret sig allerede inden rektor Grønlunds afskedigelse, det var rektor Ingerslev, der lod sig forflytte fra Viborg Katedralskole til Kolding lærde Skole. Han blev arkitekten på den lærdeskolereform, som blev gennemført i 1850, den, der flyttede studentereksamen fra universitetet til skolerne.

Christian Frederik Ingerslev var 40 år, da han overtog rektoratet i Kolding. Han havde gennemgået en meget omfattende akademisk uddannelse: cand.theol., cand.philol., magister var han også, universitetets

guldmedalje havde han fået, professortitel fik han. Han var en højt anset pædagog, en myndig og fremragende dygtig skoleleder med en særlig evne til at få sine ønsker og krav gennemført. Mellem så forskellige personligheder som disse to rektorer måtte det komme til sammenstød, det skete bl.a. om rektorhaven. Noget af det første, rektor Grønlund foretog sig efter afskedigelsen, var at søge direktionen om at måtte beholde rektorhaven på samme betingelser som hidtil. Rektor Ingerslev, der også var haveinteresseret, blev, inden han endnu var flyttet til Kolding, af eforatet afkrævet en erklæring om sagen; lang og omstændelig blev den og mundede ud i, at han ikke kunne give afkald på haven, men han foreslog, at afgørelsen om den blev udsat, og at rektor Grønlund fik den overladt »for indeværende Aar« (1844). Det blev foreløbig resultatet, men i februar 1845 meddelte rektor Ingerslev direktionen, at han »fra nu af« selv ønskede at overtage brugen af haven. Han forklarer meget udførligt hvorfor. Direktionen svarede (marts 1845), at den »intet finder at erindre imod, at Benyttelsen af bemeldte Have nu overlades ham paa samme Vilkaar som hidtil rektor Grønlund«.

Imidlertid havde rektor Grønlund, også i februar 1845, »anholdt om fremdeles at maatte beholde Halvdelen af den ommeldte Have«. Direktionen kunne ikke »imod Rector Ingerslevs Ønske« imødekomme ansøgningen, »da Haven som et Emolument er henlagt til Rectoratet«, d.v.s., den skulle indgå, som det vi i dag kalder et frynsegode, i den til enhver tid værende rektors aflønning.

Hvad der videre skete i havesagen fremgår af en redegørelse, som rektor Ingerslev i december 1855 indsendte til ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet. Rektor Ingerslev oplyser, at han i 1845 privat overlod rektor Grønlund 1/3 af haven,

»hvilken han nu uden Udgift har haft i 11 Aar; det har stedse været mig en Fornøielse at berede Rector Grønlund en Glæde, som han har sat Priis

Rektor C.F. Ingerslev. Foto på Kolding Gymnasium.

Kammerråd Th. F. Thomsen. Foto i Bikuben, Kolding.

paa, og for hvilken han ofte hjerteligen har takket mig; ligesom jeg, hvor jeg har kunnet, har bestræbt mig for at gjøre den gamle, i sin Tid i Livets Besvær noksom prøvede Mand, hans Livs Aften saa blid som muligt, saaledes kunde det glæde mig, om han kunde faa dette sit Ønske opfyldt for de faa Aar, han efter Rimelighed har tilbage at leve i«.

Med »dette sit Ønske« hentyder rektor Ingerslev til, at rektor Grønlund, da det efter lov af 10. april 1855 stod fast, at Kolding lærde Skole skulle nedlægges i 1856, havde ansøgt ministeriet om at måtte beholde for sin levetid enten hele haven eller dog den del deraf, hvor der lå et lysthus. Ministeriets afgørelse synes ikke at være truffet inden lærerskolens nedlæggelse, og ved den overgik rektorhaven til Kolding kommune. Det ses ikke, om rektor Grønlund fik lov til at beholde haven helt eller delvis i sin levetid — han døde i 1859.

Vi ved ikke, hvordan rektorhaven så ud — kun det lige nævnte, at der var et lysthus i den, som det hørte sig til i tiden. Rektor Ingerslev har nok holdt sin del af haven i lige så mønstergyldig orden som sin skole — han gjorde allerede i Viborg meget ud af haven dér — men han synes i højere grad end rektor Grønlund at have vurderet haven som nyttehave. Det kan vel næppe være en sådan, rektor Grønlund havde i tankerne, da han skrev til etatsråd Hansen om »en Have, hvorfor jeg altid har sværmet«. Det er nok snarere en naturhave, en romantisk have, det var den slags haver, man »sværmede« for i rektor Grønlunds tid. Havemand i den forstand, at han gik op i at holde sine haver i orden, var han ikke, tværtimod sagde folk om ham, at han ikke passede sine haver, hverken den ved skolen eller den på den anden side af søen, og rektor Ingerslev gentog det, men der kan ikke være tvivl om, at i hvert fald haven ved Slotssøen har betydet meget for ham, hans haveglæde virker ægte nok. Den have med udsigten over søen til Koldinghus må have talt stærkt

til hans følsomme sind. Måske har denne udsigt for ham været havens største aktiv.

Efter overtagelsen i 1856 lejede kommunen haven ud i en årrække, indtil den i 1876 blev solgt til proprietær, kammerråd Thomsen, Eltanggaard, for 2.650 kr. Thomas Flensburg Thomsen var købmandssøn fra Fredericia. Som ung var han et årstid på veterinærskolen i København. Han overtog Eltanggaard i 1832, blev i 1841 indvalgt i sogneforstanderskabet for Eltang-Vilstrup og var 1851-1867 dets formand. I 1855 kom han ved et suppleringsvalg i landstinget (nationalliberal), men blev ikke genvalgt i 1859. Han havde mange tillidshverv, bl.a. var han tiendekommissær. I 1856 var han medstifter af Spare- og Laanekassen for Kolding By og Omegn, 1880-1885 dens administrerende direktør, derefter til sin død formand for bestyrelsen. I 1867 blev han kammerråd, i 1897 ridder af dannebrogordenen. Han flyttede til Kolding og byggede sig (1876) et hus, det første i den tidligere rektorhave — det kaldtes den stadig. Huset ligger der endnu, det har nr. 9 på Slotssøvejen.

Huset Slotssøvejen 9, som kammerråd Thomas Flensburg Thomsen lod opføre i 1876. Foto fra ca. 1930.

Udparcelleringen af matrikel nr. 228 af Kolding markjorder, 2. afdeling skete først efter kammerrådens død (1900) og kom successivt til at omfatte de til at begynde med nævnte ejendomme på Slotssøvejen og i Søgade.

Da mageskiftet mellem kirkeværge Hansen og rektoratet fandt sted i 1836, ansattes værdien af matrikel nr. 228, som vi har set, til 100 rbd., i 1855 anslog rektor Ingerslev i en skrivelse til ministeriet værdien til 1.000 à 2.000 rbd., og kammerråd Thomsen købte den for 2.650 kr. i 1876. Ved ejendomsvurderingen ca. 100 år senere i 1970 blev den samlede grundværdi af matriklen sat til 251.900 kr., i 1986 var den steget til 1.385.000 kr., men så ligger alle ejendommene også »så smukt ved Kolding Sø«.

Slotssøvejen nr. 1 (med bil parkeret foran), nr. 3, nr. 5 og nr. 7, ca. 1980.

Utrykte kilder

Dokumenter vedrørende udskiftningen af Nørremarken i Kolding rådstuearkiv,
Korrespondanceprotokoller for rektor (udgåede breve) 1818-1836, 1844-1846 og 1853-1856,
Journal over breve til rektor og forstanderskabet 1810-1846 og Breve til forstanderskabet 1844-1849 og 1850-1856 i Kolding Latinskoles arkiv — alt i Landsarkivet for Nørrejylland.

Trykte kilder

Rektorerne J. Grønlund og C.F. Ingerslev er omtalt i bøgerne:
Parmo C. Tang Petersen: Kolding lærde Skoles Historie (1914).
Georg Bruun: Seks Rektorer (1927).
Kirkeværge Hansen er omtalt i bogen:
Skt. Nikolaj Kirke Kolding (1987), side 74-75.
Kammerråd T.F. Thomsen er omtalt i følgende publikationer:
Einar Cohn: Spare- og Laanekassen for Kolding By og Omegn 1856-1931 (1931).
M. Søgaard-Pedersen og Svend Aage Hansen: Spare- og Laanekassen for Kolding By og Omegn 1856-1956 (1956).
H.P. Berthelsen: Eltang, N. Bjært og S. Vilstrup Sogne (1955), side 140-141.
Victor Elberling: Rigsdagens Medlemmer gennem hundrede Aar 1848-1948, bind II (1949), side 238.
Barfod: Dansk Rigsdagskalender (1856).
Grundværdier 1970 og 1986 findes i henholdsvis
Kolding Vejviser 1970-1971 og Mostrup Vejviseren 1987 Kolding Kommune.